

MECANICA INVIDIEI

THE MECHANICS OF ENVY

Mihai ȘLEAHIȚCHI, doctor în psihologie, doctor în pedagogie, conferențiar universitar

CZU 159.942

Summary

In the case of envy, as it results from many specialized sources, we are dealing with an extremely pernicious phenomenon. Regardless of how it is approached - as "an unpleasant state, along with shame and guilt, causing difficulties of psychological regulation and social adaptation," as "an ensemble of simpler emotional reactions, in various proportions and combinations (such as hostility, feelings of inferiority and injustice), or as something that conveys the expression of "emotional constructs associated" with "a significant specific weight" (like the state of jealousy, hope or *schadenfreude*) - each time it appears as a complex social emotion centered around "the desire to acquire the attributes or things that another person possesses". In uttering the word envy, we refer to the "selfish feeling of sorrow, tribulation, oddness, caused by the successes or the good situation of another", to a "tumultuous and obsessive state caused by the awareness of the fact that for the moment, we do not possess what one possesses, "or "an inner plague, through which the sadistic pleasure of talking bad about our friends, of criticizing the qualities of our acquaintances and defaming the beloved of another, insinuating that he/she is unfaithful, is constantly appearing". The passion that unleashes at last stays unconfessed because, in fact, "it is impossible to confess it". Envy is "mostly silent," but "always active," being implied in a hidden way "in the judgments and choices of those we come in contact with". Following, to a certain extent, R. Descartes, we could say that any one of those who surrender to envy sooner or later display an "earthly face" caused by the circulation of a "vicious" blood, and a "black-yellowish" gallbladder.

As soon as a certain sense of control is put on envy, the life of each of the individuals who were not so long ago characterized by the inability to enjoy the success of others starts to radically change, knowing a new measure and a new beginning. Once out of the unlimited influence of the "neighbor's goat" syndrome, these individuals realize that they have a healthy way of building constructive relationships, with a mentality of solidarity and "being" instead of "having".

Key words: envy, social comparison, the effects of envy, diminishing envy

Rezumat

În cazul invidiei, precum rezultă din numeroase surse de specialitate, ne confruntăm cu un fenomen eminentamente pernicios. Indiferent de modul în care este tratată – că este „o stare neplăcută, alături de rușine și vinovăție, producând dificultăți de reglare psihologică și de adaptare socială”, că reprezintă „un ansamblu articulat de reacții afective mai simple, aflate în diverse proporții și combinații (de genul ostilității, sentimentului inferiorității și al nedreptății)” sau că redă expresia unor „construcții afective asociate” cu „o greutate specifică însemnată” (de ordinul stării de gelozie, a celei de speranță sau a celei de *schadenfreude*) –, ea apare, de fiecare dată, în calitate de o emoție socială complexă centrată pe „dorința de a dobândi atributele sau lucrurile pe care le posedă o altă persoană”. Rostind cuvântul invidie, ne referim la „sentimentul egoist de părere de rău, de necaz, de ciudă, provocat de succesele sau de situația bună a altuia”, la o „stare chinuitoare și obsedantă pe care ne-o provoacă conștientizarea faptului că, pentru moment, nu posedăm ceea ce posedă altul” sau la o „plagă lăuntrică prin care apare neconținut plăcerea sadică de a ne calomnia prietenii, de a bârfi calitățile cunoscuților și de a defăima iubita altuia, insinuând că este infidelă”. Pasiunea care se dezlănțuie în cele din urmă este nemărturisită pentru că, de fapt, „este imposibil de mărturisit”. Invidia este „îndeobște tăcută”, însă „totdeauna activă”, insinuându-

se „pe ascuns în judecățile și opțiunile celor cu care venim în contact”. Urmându-l, într-o oarecare măsură, pe R. Descartes, am putea spune că oricine dintre acei care se lasă duși de valul invidiei afișează, mai devreme sau mai târziu, un „chip pământiu” cauzat de circulația unui sânge „viciat” și a unei bile „negre-gălbui”.

De îndată ce se pune o oarecare stăpânire pe sentimentul de invidie, viața fiecăruia dintre indivizii care de curând se caracterizau prin incapacitatea de a se bucura pentru reușitele altuia începe să se schimbe în mod radical, cunoscând o nouă măsură și un nou început. Odată ieșiți de sub influența nelimitată a sindromului „capra vecinului”, aceștia vor conștientiza că li s-a deschis „calea sănătoasă spre niște relații constructive, spre solidaritate, spre „a fi” în loc de „a avea””.

Cuvinte cheie: invidie, comparare socială, efectele invidiei, diminuarea invidiei

În *Biblie*, cea mai căutată carte din lume, cu o traducere în circa 1.800 de limbi, dăm de un pasaj în care ni se vorbește despre ce i s-a întâmplat pe vremuri lui Iosif, fiul lui Iacov, atunci când acesta - dintr-o pornire sufletească dezinteresată și absolut nevinovată – i-a inițiat pe cei unsprezece frați ai săi în două vise de-ale sale prin care i se prevestea că va ajunge să exercite stăpânire asupra „întregii țări a Egiptului”. Aflând despre acest lucru și mai știind că tânărul Iosif era preferatul tatălui său, cei unsprezece frați s-au lăsat duși de valul invidiei, hotărându-se să recurgă la omor. Crima s-ar fi produs neîntârziat dacă unul dintre frați – pe nume Ruben – nu ar fi insistat pe ideea că omuciderea reprezintă un mare păcat în fața divinității. Drept consecință, Iuda, un alt frate, a venit cu propunerea de a-l vinde pe Iosif ca sclav unei caravane care tocmai trecea prin acele locuri. Propunerea a fost acceptată, lui Iosif revenindu-i, pentru mulți ani înainte, destinul unui om lipsit de orice drepturi civile și politice. Trecând prin suferințe abominabile, el, totuși, a reușit să se salveze și să devină, în cele din urmă, ceea ce-i prevestiseră visele de altă dată – o întruchipare elocventă a puterii împărătești*.

Într-un fel sau altul, ideea pasajului biblic care-l are ca protagonist pe Iosif, fiul lui Iacov, se regăsește, cu timpul, în multe alte istorii cu referire la fizionomia morală a speciei umane. Ce i se întâmplă, bunăoară, lui David, care, fiind adus la curtea împăratului Saul, reușește să-și construiască foarte repede o carieră militară de excepție? Talentul de comandant și imensa autoritate pe care o avea în rândul ostașilor au declanșat nemulțumirea, iar apoi și ura lui Saul. Căzând sub imperiul invidiei, împăratul încearcă de câteva ori să-l omoare pe David. Un alt exemplu: *Othello* a lui W. Shakespeare. Nobilul venețian Iago nu a putut suporta gloria pe care a obținut-o *Othello* atunci când i-a învins pe turci apărând nord-estul Italiei. Pentru a distruge

* Într-o formulă mai extinsă, povestea vieții lui Iosif, fiul patriarhului Iacov, poate fi găsită în: *Biblia sau Sfânta Scriptură*. – București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2001; *Biblia sau Sfânta Scriptură: versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de V. Anania*. – București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2001; *Mann Th. Iosif și frații săi. Istoriile lui Iacob. Tânărul Iosif / Traducere din limba germană și note de P. Manoliu*. – Volumul I. – Colecția „Top 10+”. – Iași: Editura *Polrom*, 2013 sau/și pe site-urile: <http://www.aboutbibleprophecy.com/p34.htm>, <http://www.logon.org/english/c/cb014.html>, <http://www.ids.org/scriptures/gs/joseph-son-of-jacob?lang=eng>.

prietenia între acesta din urmă și unul dintre cei mai devotați prieteni ai săi, Cassio, Iago a pus la cale un plan infam. Dintr-o pură invidie, l-a făcut pe Othello să creadă că soția sa, Desdemona, îl înșală cu Cassio. Deznodământul a fost tragic: nimerind în capcana întinsă de Iago, Othello își omoară consoarta. Cine a vizionat filmul *Amadeus*, regizat de Miloș Forman, sau a citit drama *Mozart și Salieri*, scrisă de Alexandr Pușkin, a avut, credem, posibilitatea să observe de unde i s-a tras moartea celui care a compus *Răpirea din Serai*, *Nunta lui Figaro*, *Don Giovanni* sau/și *Flautul fermecat*. Or, atât în cazul lui A. Pușkin, cât și în cel al lui M. Forman, sugestia este cât se poate de clară: Wolfgang Amadeus Mozart a căzut prada unui oponent mediocru, cu o viziune deformată asupra culturii și cu un spirit al invidiei trecut de orice limită.

În fond, la toate personalitățile marcante – indiferent de perioada, spațiul geografic sau domeniul de activitate în care s-au produs – dăm de cel puțin un aforism, o maximă sau o cugetare făcute în legătură cu invidia și caracterul dezgustător al acesteia. Drept confirmare ne pot servi următoarele exemple:

- **Aristotel**: invidia este un fel de întristare pentru fericirea de care ni se pare că se bucură egalii noștri;
- **Antistene**: invidia roade pe invidios precum rugina roade fierul;
- **Socrate**: invidia este ulcerul sufletului;
- **Eschil**: prea puțini oameni au puterea înăscută de a cinsti succesul unui prieten fără invidie;
- **Seneca**: nu vei fi niciodată fericit dacă te vei mânia că cineva e mai fericit decât tine;
- **Victor Hugo**: e obiceiul invidiosului de a-și ierta păcatul amestecându-și ciuda personală cu răul general;
- **Napoleon Bonaparte**: invidia este o declarație de inferioritate;
- **Artur Schopenhauer**: invidia este un viciu și în același timp o nefericire;
- **Barbu Delavrancea**: animalele nu invidiază; invidia este o deșertăciune omenească care pedepsește instantaneu pe cel care o simte: ea este cea mai neîndoioasă conștiință a inferiorității;
- **Ion Ghica**: invidia este patima care roade mai mult sufletul în care a intrat, ea este mai neîmpăcată decât ura, este sorgintea celor mai mari rele, ea naște vrajba și ura;
- **Mihai Eminescu**: contra a orice dușmănie există mijloace, contra invidiei – nu;
- **Nicolae Iorga**: cel mai sigur mijloc pentru a nu ajunge pe cineva e a-l invidia: aceasta te ține totdeauna pe loc;

- **Simion Mehedinți**: invidia, mărturisită ori nu, e totdeauna semn de inferioritate;
- **Frank Tyger**: nu poți fi invidios și fericit în același timp;
- **George Călinescu**: reprimă-ți invidia față de omul excepțional, învață să-l înțelegi și să-l prețuiești;
- **Paolo Mantegazza**: invidia este ura față de superioritatea altuia;
- **Aleksandr Solzhenitsyn**: invidia noastră ne devorează cel mai mult;
- **Carlos Ruiz Zafon**: invidia este religia mediocrilor;
- **Gabriel Liiceanu**: nu există semn mai bun al reușitei decât ura și invidia celorlalți.*

În plus, nu există popor sau etnie care – prin diverse forme ale înțelepciunii colective (proverbe, zicători, istorioare cu caracter moralizator etc.) – nu ar fi condamnat invidia, specificând că ea înfățișează o pacoste, un cusur, o stare de spirit aducătoare de mari neplăceri, necazuri și suferințe. Iată doar câteva exemple:

- *găina vecinului ți se pare găscă* (**proverb armean**);
- *dacă invidia ar provoca febră, toată lumea ar avea călduri* (**proverb italian**);
- *invidia nu dă nimănui nimic* (**proverb francez**);
- *chelului nu-i place părul altuia* (**proverb persan**);
- *invidia încolțește totdeauna pe lângă un mare merit* (**proverb englez**);
- *invidia este ca focul* (**proverb românesc**);
- *generosul dăruiește, zgârcitul moare de invidie* (**proverb bengalez**);
- *invidia țintește pe alții și se rănește pe ea însăși* (**proverb german**);
- *invidiosul îngălbenește când pe altul fericit îl zărește* (**proverb polonez**);
- *un lup flămând e mai pașnic decât un om invidios* (**proverb românesc**);
- *turnurile se măsoară după umbra lor și oamenii de merit după invidioșii săi* (**proverb chinez**);
- *invidia dușmanului e propria lui pedeapsă* (**proverb indian**);
- *invidia nu are zile de sărbătoare* (**proverb latin**);
- *în pomul roditor se aruncă cu pietre* (**proverb turcesc**);

* Citatele sunt preluate din: Iorga N. Cugetări / Ediție îngrijită de B. Theodorescu. – Colecția Cogito. – București: Editura Albatros, 1972; Proverbe, cugetări, definiții despre educație / Ediție îngrijită de E. Mihailescu; prefață de N. Radu. – Colecția Cogito. – București: Editura Albatros, 1978; Hugo V. Cugetări / Traducere, antologie, prefață, indici de V. Ungureanu-Cernei; cuvânt înainte de C. Ciopraga. – Colecția Cogito. – București: Editura Albatros, 1982; Coloana infinită. Din gândirea română modernă / Ediție îngrijită de A. Stănciulescu-Bîrda. – Colecția Cogito. – București: Editura Albatros, 1987; Schopenhauer A. Aforisme asupra înțelepciunii în viață / Ediție îngrijită și postfață de T. Vârgolici; traducere de T. Maioreșcu. – București: Editura SAECULUM I.O., 1997 și o serie de site-uri: <http://www.cuvintecelbre.ro/subiecte/invidie>; <http://www.subiecte.citatepedia.ro/despre.php?s=invidie>; <http://www.citate-celebre-cogito.ro/tag/citate-despre-invidie>; <http://www.intelepciune.ro/despre/invidie/citate>.

- *invidia e boala fără leac (proverb arab)* *.

Să fie oare întâmplător faptul că peste tot – fie că este vorba de cultură, artă, știință, politică, religie sau/și diverse forme ale înțelepciunii populare – invidia este văzută ca ceva ce trebuie pus la stâlpul infamiei? Nu, bineînțeles. După H. Schoeck, autorul binecunoscutei *Envy: A theory of social behavior* [New York, 1969], această preocupare a societății este absolut firească. Or, cine este invidiosul? Un perturbator al păcii, un instigator la revoltă, un neîmpăcat cu semenii săi, o persoană care se împotrivesc ordinii sociale, un individ care nu vrea și nici nu poate să accepte două lucruri – că oamenii, în principiu, nu pot fi la fel (ca natură, valoare sau importanță) și că ideea cu referire la posibilitatea instituirii unei societăți egalitare nu are sorți de izbândă. Firește, ne atenționează atât H. Schoeck, cât și mulți alți importanți analiști ai câmpului social – G.M. Foster [1972] sau B.Vidaillet [2008], spre exemplu - este extrem de important să se vorbească – la direct și cu multă tărie – despre esența nimicitoare a invidiei și, totodată, despre ce avem de făcut pentru a nu permite ca ea să-și lase amprenta asupra modului în care simțim, gândim și acționăm.

Acestea fiind spuse, să vedem, pentru început, cum poate fi definit fenomenul invidiei. La o analiză mai atentă a literaturii de specialitate, se poate observa că, în majoritatea cazurilor, acesta este abordat din perspectiva unei *emoții sociale complexe*, a unei *mișcări sufletești de anvergură* care, făcându-și apariția în situațiile cotidiene curente, înglobează stări mai mult sau mai puțin jenante (de genul rușinii sau vinovăției) susceptibile să compromită noțiunea de stil comportamental adecvat. *Verba docent, exempla trahunt*:

- **J. Tangney & P. Salovey** [1999]: invidia este fenomenul care poate fi situat într-o categorie a emoțiilor cu caracter problematic (alături de rușine și vinovăție), contribuind neconștient la apariția dificultăților de reglare emoțională și de adaptare socială;
- **J. D'Arms** [2001]: invidia redă o stare emoțională extrem de neplăcută care provoacă rușine celui ce o experimentează, făcându-l să se simtă nerezonabil, irațional și chiar să acționeze imprudent;

* Selecția maximelor a fost efectuată în mod stocastic, având la bază următoarele surse electronice:

https://www.borcanulcucitate.ro/profil2/proverbe_germane ;
<https://www.intelepciune.ro/proverbe-zicatori-romanseti-celebre-217-despre-invidie.html>;
<https://ro.wikiquote.org/wiki/Invidie>;
<https://www.zicatori.com/din-proverbele-si-zicatorile-popoarelor-lumii>;
<https://www.kudika.ro/articol/special/25626/proverbe-celebre.html>;
<https://www.citatepedia.ro/index.php?id=296940>;
<https://www.proverb.ro/category/categorii/proverbe-despre-intelepciune> .

- **Ph. Braud** [2008]: invidia, această „abjecție a naturii umane”, exprimă un mecanism al raporturilor sociale despre care se poate spune că este – de cele mai multe ori – camuflat;
- **M. Curelaru** [2015]: invidia înfățișează o emoție socială complexă caracterizată prin valență negativă.

Pentru mai mulți specialiști din domeniu constatarea potrivit căreia caracterul complex al invidiei se rezumă la existența unor stări afective mai mult sau mai puțin jenante (de genul rușinii sau vinovăției) asociate unui stil comportamental conflictual nu este suficientă, ei îngrijindu-se să aducă încă două specificări – că însușirea în cauză trebuie neapărat raportată la „situația bună a celor din jur” și că aceeași însușire urmează a fi tratată în calitate de o construcție obținută prin amestecul unor „fibre sentimentale de sorturi și culori diferite”. Exemplele care urmează aduc confirmarea necesară:

- **M. Klein** [1968]: starea de invidie definește realmente sentimentele de ciudă și de furie pe care le are un subiect atunci când se teme că altul să nu posede ceva ce poate fi dorit și să se bucure de el;
- **W. G. Parrott** [1991]: episodul emoțional, pe care-l denumim într-o manieră obiectivă invidie, poate cuprinde mai multe componente experimentate subiectiv de o persoană și cumulate în timp: tânjirea după ceea ce are în plus celălalt sau după ceea ce îi oferă acestuia superioritate, resentimentul față de persoana sau grupul invidiat, resentimentul în raport cu situația („soarta”, condițiile vitrege, inechitatea), vinovăția sau/și admirația;
- **R. H. Smith & S. H. Kim** [2007]: trăirea invidiei se caracterizează prin prezența unui melanj emoțional constituit din ostilitate, sentimentul inferiorității și cel al nedreptății.

Aducând la același numitor considerațiile prezentate în rândurile de mai sus, putem afirma – împreună cu M. Miceli și C. Castelfranchi [2007], C.R. Harris și P. Salovey [2008] – că eticheta invidiei poate fi aplicată nu doar unor stări afective jenante, ci și unui *ansamblu articulat de reacții și trăiri mai simple și neasemănătoare, aflate în varii proporții și combinații*. Anume acest ansamblu, de foarte multe ori, este perceput de către subiect ca o tensiune intrinsecă distinctă ce-l pune într-o relație clar individualizată cu toți acei care, într-o formă sau alta, au un careva privilegiu față de el.

Înainte de a încheia prezentarea punctelor de vedere cu referire la profilul compozițional al invidiei, vom menționa că există și o serie de autori – ne referim, cu precădere, la G. M. Foster [1972], G. Taylor [1988], A. Ben-Ze'ev [1990], K.T. Strongman [2003], G. Clanton [2007] și Șt. Boncu [2009] – care consideră că în structura fenomenului avut în vedere, pe lângă „stările

jenante" (rușine,vinovăție etc.) sau „articulările de reacții afective mai simple și neasemănătoare” (ostilitate, furie, senzația de nedreptate, sentimentul de inferioritate etc.), mai pot fi întâlnite și „construcții afective asociate” cu „o greutate specifică însemnată” (este vorba despre starea de gelozie, cea de speranță sau cea de *schadenfreude*¹). Mai mult, spun ei, dincolo de trăirile cu un evident caracter emoțional, invidia se caracterizează și prin prezența a ceea ce poartă numele de credință, adică a unor atitudini puternic întemeiate la care indivizii aderă în totalitate și pe care, expresia lui J.-P. Deconchy, le consideră adevărate chiar și atunci când dovada veridicității lor nu aparține unei logici ce ține de domeniul științei. Esențialmente, punctul de vedere pe care-l propagă G. M. Foster sau G. Taylor, A. Ben-Ze'ev sau K.T. Strongman, G. Clanton sau Șt. Boncu se întemeiază pe următoarele raționamente:

- *limbajul comun ignoră, de cele mai multe ori, distincția dintre invidie și gelozie;*
- *definițiile cuprinse în mai multe tipuri de dicționare (inclusiv, în cele de specialitate) pun în evidență faptul că invidia și gelozia „pot fi distinse după posesia unui atribut dorit sau a unei relații” („când cineva posedă acest atribut sau această relație și este îngrijorat că posesiunea lui ar putea fi amenințată de altul, apare nu doar invidia, ci și gelozia”);*
- *atât invidia, cât și gelozia „generează reacții afective similare – furie, tristețe și anxietate”;*
- *situațiile care provoacă invidia provoacă și gelozia („când un rival amenință relația pe care individul o are cu o altă persoană, apare gelozia, căci individul anticipează pierderea relației, dar apare și invidia, căci el pune ceea ce se întâmplă pe seama superiorității rivalului său”);*
- *ori de câte ori indivizii primesc de la o persoană care nu le este indiferentă un feed-back care le amenință stima de sine, ei trec printr-o invidie amestecată cu o puternică doză de gelozie;*
- *deși noțiunile de invidie și gelozie se suprapun, între ele există, în același timp, și diferențe considerabile:*

¹ Emoția denumită *schadenfreude*, vom reaminti, caracterizează situația în care invidia începe să fie însoțită de o „bucurie malițioasă pe care cineva o poate avea față de nenorocirea altuia”. Într-un asemenea caz, precum consemnează încă F. Nietzsche, la 1880, în *Der Wanderer und sein Schatten/Călătorul și umbra sa*, „sentimentul egalității vrea să-și aplice măsura în domeniul fericirii și al întâmplării”. Or, „bucuria răutăcioasă încercată față de răul semenilor provine din aceea că nimeni nu se simte în apele sale în multe privințe, că fiecare are grijile sale, remușcările sale, durerile sale și că nu le ignoră: nenorocirea care lovește în celălalt face din acesta *egalul* său, îi împacă gelozia”. Constituind „cea mai vulgară expresie prin care se manifestă victoria și restabilirea egalității”, genul vizat de bucurie, mai ține să menționeze ilustrul filosof german, „n-a apărut decât atunci când omul a învățat să vadă în ceilalți oameni niște egali, adică la momentul fondării societății”. Pentru confirmare, vezi, *Nietzsche F. Explicație pentru bucuria răutăcioasă// F. Nietzsche. Călătorul și umbra sa. Omenesc, prea omenesc / Traducere din germană de O.- I. Petre. – București: Editura Antet, 2000. – P.32.*

- (i) *gelozia include sentimente de suspiciune, respingere, ostilitate, furie, de suferință și teamă de pierdere, iar invidia se axează pe sentimentele de inferioritate și nemulțumire, pe dorință și critică de sine;*
- (ii) *gelozia este asociată în exclusivitate cu relațiile interumane, iar invidia nu are astfel de restricții;*
- (iii) *spre deosebire de invidie, care exprimă esențialmente o relație diadică, gelozia acoperă o relație triadică;*
- *starea de **schadenfreude** este starea care apare, de regulă, atunci când se întrunesc trei condiții: „când este prezentă invidia, când există convingerea că necazul celuilalt aduce un câștig, un beneficiu chiar și simbolic, și când celălalt pare că își merită acel necaz”;*
- *speranța poate fi asociată invidiei, avându-se în vedere că, în majoritatea absolută a cazurilor, fiecare dintre noi manifestă fie dorința ca persoana invidiată „să își piardă superioritatea comparativă”, fie încrederea că – mai devreme sau mai târziu – „se va produce ameliorarea dezavantajului existent”;*
- *credințele sunt frecvent întâlnite în discursul omului invidios, deoarece în mintea lui se configurează cu perseverență următoarea convingere: „celălalt se bucură de mai mult noroc în viață, plusul pe care îl are îi conferă avantaj și superioritate, avantajul său amenință propria poziție socială, iar situația este nejustificabilă sau inechitabilă”.*

În definitiv, adunând laolaltă informațiile cu care am operat până la acest moment, ne vedem în drept să afirmăm că în cazul invidiei ne confruntăm cu un fenomen eminamente pernicios. Indiferent de modul în care este tratată – că este „o stare neplăcută, alături de rușine și vinovăție, producând dificultăți de reglare psihologică și de adaptare socială”, că reprezintă „un ansamblu articulat de reacții afective mai simple, aflate în diverse proporții și combinații (de genul ostilității, sentimentului inferiorității și al nedreptății)” sau că redă expresia unor „construcții afective asociate” cu „o greutate specifică însemnată” (de ordinul stării de gelozie, a celei de speranță sau a celei de *schadenfreude*) –, ea apare, de fiecare dată, în calitate de o emoție socială complexă centrată pe „dorința de a dobândi atributele sau lucrurile pe care le posedă o altă persoană”. Rostind cuvântul invidie, ne referim la „sentimentul egoist de părere de rău, de necaz, de ciudă, provocat de succesele sau de situația bună a altuia”, la o stare „chinuitoare și obsedantă pe care ne-o provoacă conștientizarea faptului că, pentru moment, nu posedăm ceea ce posedă altul” sau la o plagă lăuntrică prin care, expresia lui R. Rachieru, apare neconținut plăcerea sadică de a ne calomnia prietenii, de a bârfi calitățile cunoscuților și de a defăima iubita

altuia, insinuând că este infidelă.* Senzația este că asistăm, după cum menționează Ph. Braud [2008], la un dublu stigmat: „invidiosul contestă superioritatea celorlalți, fără a putea invoca o motivație clară; el deplânge caustic ceea ce, din solidaritate sau fraternitate, ar trebui, dimpotrivă, să aprecieze”. Pasiunea care se dezlănțuie este nemărturisită pentru că, de fapt, „este imposibil de mărturisit”. Ea este „îndeobște tăcută”, însă „totdeauna activă”, insinuându-se „pe ascuns în judecățile și opțiunile celor cu care venim în contact”. Urmându-l, într-o oarecare măsură, pe R. Descartes, am putea spune că oricine dintre acei care se lasă duși de valul invidiei afișează, mai devreme sau mai târziu, un „chip pământiu” cauzat de circulația unui sânge „viciat” și a unei bile „negre-gălbui”...

Cum se face că, la un moment dat, indivizii cad sub imperiul invidiei? Care sunt acei factori sau acele condiții care o fac să apară și să se dezvolte, pe un anumit palier, la un ceas anume, într-o măsură mai mică sau mai mare?

În tentativa de a oferi un răspuns cât de cât plauzibil la această întrebare, vom specifica că invidia, indiferent de forma în care își face apariția – *malițioasă** sau *admirativă**, *dispozițională* sau *situațională*** – are la bază *compararea socială*. Potrivit oamenilor de știință care au fost în permanență preocupați de studiul emotivității umane – îi avem în vedere, îndeosebi, pe P. Salovey și J. Rodin [1984], M. Miceli și C. Castelfranchi [2007], R. H. Smith și S. H. Kim

* Cât de actual este, din perspectiva acestei constatări, Otto von Bismarck, marele om politic german, prim-ministru al Prusiei între 1862 și 1890, primul cancelar al Imperiului German, care, cu mult timp în urmă, la șapte decembrie 1870, în faimoasa *Scrisoare către soție*, spunea următoarele: *când ești multă vreme pe primele poziții și, ca atare, prin voința Domnului, ai fost încununat de succese, atunci simți în mod clar cum mlaștina înghețată a invidiei și a urii se întinde treptat, crește tot mai mult și sfârșește prin a invada inimile; nu-ți mai faci noi prieteni, cei vechi mor sau se închid în modestia lor înăcrită, iar răceala se îngroașă, așa cum stă scris în istoria naturală a principilor, chiar și a celor mai merituoși*. Pentru confirmare, vezi, spre exemplu, Ph. Braud. Mic tratat de emoții, sentimente și pasiuni politice / Traducere de M. Jeanrenaud. – Iași: Editura Polirom, 2008. – P. 150-151.

* Numeroși specialiști din domeniu – ne referim, mai întâi de toate, la J. Rawls [1971] și G. M. Foster [1972], G. Taylor [1988] și W. G. Parrot [1991], C. R. Harris și P. Salovey [2008], J. Lange și J. Crusius [2015] – sunt de părerea că starea de invidie poate fi *malițioasă* (= malignă, răutăcioasă, negativă) sau *admirativă* (= benignă, emulativă, pozitivă). În primul caz, spun ei, pe individ pune stăpânire mânia, ostilitatea, inferioritatea resimțită dureros, insatisfacția față de viață și reaua-voință. În cel de-al doilea caz, lucrurile capătă o cu totul altă turnură: raportându-se la succesele altuia, individul preferă să depună eforturi pentru a se depăși pe sine însuși, pentru a-și ridica statutul de putere (intelectuală, morală, fizică etc.) sau, în alți termeni, pentru a intra în posesia a „ceea ce creează diferența dintre sine și celălalt”. Dacă ostilitatea sau reaua-voință nu fac decât să te simți izolat, pierdut și nemulțumit, atunci tendința de a obține „ceea ce creează diferența dintre sine și celălalt” se pliază pe „dorința de autoperfecționare și speranța în reușita proprie, familială sau profesională”.

** Există și autori – cum ar fi A. Ben-Ze'ev [1990], B. T. Gold [1996], R. H. Smith [1999] sau Y. Cohen-Charash [2009] – care consideră că invidiei îi pot reveni și alte două forme posibile de exteriorizare – *dispozițională* și, respectiv, *situațională*. În cea dintâi variantă, fenomenul capătă expresia unei „trăsături de personalitate, caracterizată printr-o tendință relativă spre stabilitate și consistență” sau a unui „amestec relativ constant de mai mult emoții, ce are tendința de a se manifesta de-a lungul timpului cu o anumită frecvență și intensitate”. A doua variantă, cea care vizează situaționalul, ne (re)introduce în sfera manifestărilor cu caracter afectiv-cognitiv. Drept punct de reper, de această dată, servesc rezultatele unui șir de cercetări experimentale care au permis să se stabilească că starea de invidie are o componentă emoțională negativă (care se reduce, de regulă, la anxietate, depresie sau ostilitate) și o componentă cognitivă (care exprimă produsul unei sau mai multor comparații sociale).

[2007], M. D. Alicke și E. Zell [2008], Șt. Boncu [2014] și M. Curelaru [2015] –, genului vizat de comparare îi aparține cel mai important rol în emergența și menținerea în actualitate a „sentimentului egoist de nemulțumire provocat de succesele sau situația bună a altuia”. De ce? Pentru că, spun ei, inspirându-se din lucrările lui L. Festinger, F. X. Gibbons, B. P. Buunk, T. A. Wills, S. E. Taylor, M. Lobel, K. Corcoran, J. Crusius sau T. Mussweiler^{***}, prin intermediul comparării sociale indivizii sunt puși fie în fața necesității de a valoriza și asimila standardele, exemplele, modelele sau experiențele avansate ale altora, energiile astfel obținute jucând un rol emulativ, de stimulare a propriilor activități, de sporire a eului și de orientare spre progres (ceea ce se întâmplă mai rar), fie în fața necesității de a-i privi pe cei care „sunt prin ceva mai buni sau mai avantajați” cu dispreț, ură, vinovăție sau regret, așteptând ca, mai devreme sau mai târziu, aceștia „să se facă nevăzuți și neauziți” (ceea ce are loc cu regularitate).

Afirmând că invidia apare ca urmare a comparării sociale, specialiștii - ne referim nu doar la cei menționați deja, ci și la unii pe care încă nu i-am luat în calcul (J. Schaubroeck [2004] și S. K. Lam [2004], de exemplu) - țin să pună în lumină dedesubturile relației existente, menționând că la baza ei stau cel puțin trei factori: *similaritatea*, *relevanța domeniului de comparație* și *schimbarea statutului*. Referindu-se, bunăoară, la *similaritate*, ei constată următoarele: „invidia, de cele mai multe ori, apare față de persoanele care au caracteristici asemănătoare, exceptând, evident, domeniul unde li se recunoaște avantajul și care este, de altfel, și declanșatorul invidiei”^{*}. În ceea ce privește *relevanța domeniului de comparație*, se poate spune că oamenilor, obișnuiți să investească mai mult într-un domeniu al vieții și mai puțin în altul, „urmărind mai mult sau mai puțin programatic să devină relevanți în aria spre care tind (profesională, familială sau de altă natură), pentru a-și menține o stimă de sine pozitivă”, le este

^{***} În aceste lucrări, precum se știe, sunt prezentate diverse informații cu referire la esența, semnificațiile și resorturile fenomenului de comparare socială. La L. Festinger, spre exemplu, dăm de constatarea conform căreia „oamenii se angajează în mod constant în comparații sociale, deoarece sunt interesați de cum sunt alții, ce pot și ce nu pot face aceștia, pentru a afla cum sunt ei înșiși, evaluându-și astfel propriile lor opinii și abilități”. F. X. Gibbons și B. P. Buunk, la rândul lor, arată că „fenomenul de comparare socială se extinde și asupra altor dimensiuni sau prelungiri ale eului, dintre care cele mai importante fiind realizările personale, calitățile, posesiunile, sentimentele și realizările celor care sunt apropiați sau semnificativi”. Pe aproximativ aceleași poziții se situează și S.E. Taylor cu M. Lobel, mai adăugând că „există trei motive principale pentru care persoanele doresc să se compare social: autoevaluarea, perfecționarea și autoglorificarea”.

^{*} Experimentul pe care-l realizează, în 2004, J. Schaubroeck și S. K. Lam demonstrează acest fapt. Ce-au întreprins acești doi cunoscuți psihosociologi occidentali? Cu două luni înainte de anunțarea unei promovări la funcția de supervisor, angajatele de la o bancă din Hong Kong au trebuit să-și evalueze atitudinile față de colegile din subdiviziunile în care activau. Ulterior, conform programului de cercetare, în cadrul acestor subdiviziuni, de către un grup de aproximativ 5-6 persoane, a fost selectată o candidată – doar o singură candidată! – pentru a ocupa funcția vacantă. La o lună după promovare, s-a recurs la evaluarea atitudinii față de persoana/colega care a fost avansată. Rezultatele au atestat prezența stării de invidie. În plus, s-a observat că invidia care a apărut a fost mai mare la persoanele respinse, care (*i*) au perceput-o pe colega promovată ca fiind asemănătoare cu ele însele și care (*ii*) au avut anterior așteptări mai mari legate de propria promovare.

caracteristic să devină invidioși atunci când o altă persoană „obține rezultate mai importante în domeniul considerat de către ei relevant, în aria ce are un rol esențial în definirea propriului lor eu”^{**}. Argumentele care vizează cel de-al treilea factor – *schimbarea statutului* – arată că „pierderea unei poziții importante, a unui avantaj profesional, a unei funcții sau calități oficiale deținute până la un moment dat și trecute asupra altuia” redau momente care, fiind relevante pentru comparație, nu au decât să-l umilească pe cel ce-a suferit pierderea, făcându-l să-și ducă existența de mai departe în ritmurile răutății și dușmăniei. Intensitatea durerii și profunzimea setei de răzbunare vor depinde, acum, de „importanța socială a poziției pierdute, de durata deținerii acesteia, de atribuirea succesului în mod exclusiv calităților personale ale celui alt și de catalogarea dobândirii poziției acestuia drept o pierdere proprie fără posibilitate de compensație și competiție pentru resurse”.

Cum invidiei îi revine imaginea unei stări emotive extrem de neplăcute, este neîndoios că efectele care intervin într-un asemenea caz sunt de natură să influențeze profund mersul de zi cu zi al evenimentelor, „otrăvind insidios și treptat ființa umană și relațiile sociale ale acesteia”^{*}. În mare, precum reiese din studiile unor importanți specialiști din domeniu – ne referim, cu prioritate, la P. Salovey și J. Rodin, A. Tesser și J. Campbell, M. Silver și J. Sabini, M. Curelaru și Șt. Boncu –, efectele avute în vedere pot lua una din următoarele cinci forme: **(a)** *schimbarea de sine în vederea reducerii feed-back-ului de comparare*, **(b)** *schimbarea relației cu persoana de comparație*, **(c)** *negarea meritelor persoanei de comparație*, **(d)** *reevaluarea performanțelor persoanei de comparație* și **(e)** *acțiuni violente îndreptate contra sursei feed-back-ului de comparare*.

În primul caz, contează reducerea relevanței domeniului de comparație. Conform dovezilor aduse de P. Salovey și J. Rodin [1984], „un stil de adaptare specific, care reprezintă un gen de ignorare selectivă și care presupune minimizarea importanței domeniului de comparare, este eficace în prevenirea sau diminuarea stării de invidie”. Dacă s-ar recurge la *întărirea autoevaluării prin invocarea calităților proprii pozitive*, rezultatele, după toate probabilitățile, ar fi destul de proaste. Or, situațiile care declanșează invidia „fac foarte vizibile atributele prin care

^{**} Într-un studiu experimental, realizat în prima jumătate a anilor '80, P. Salovey și J. Rodin au oferit fiecărui membru al eșantionului fie un feed-back pozitiv, fie unul negativ la un fals test de personalitate care viza alegerea carierei și care era relevant sau irelevant pentru conceptul de sine al acestuia. Ceva mai târziu, în „joc” au intrat rezultatele pozitive (false, desigur) ale unui alt participant, „aflat într-o cameră alăturată”. Invidia apărută s-a manifestat într-o proporție semnificativ mai ridicată atunci când, confruntându-se cu rezultatele pozitive ale participantului „aflat într-o cameră alăturată”, subiecții din lotul experimental primeau feed-back negativ cu privire la propria performanță și când comparația se producea în aria de relevanță a acestora.

^{*} Expresia îi aparține lui B. Vidaillet. Vezi, în acest sens, Vidaillet B. *Workplace Envy*. – New York: Palgrave Macmillan, 2008. – p. 28.

„individul își arată inferioritatea”, ceea ce face ca „orice strategie bazată pe focalizarea atenției asupra propriei persoane să fie de la bun început ineficientă”. Și încă ceva: schimbarea în auto-definire determinată de comparațiile care provoacă invidie poate facilita, în opinia mai multor autori, *angajarea în comparații cu cei inferiori* („după ce au fost depășiți pe o dimensiune, indivizii invidioși pot decide că este mai relevant pentru definirea lor de sine să se compare cu alții, mai slabi sau mai dezavantajați decât ei”).

În cel de-al doilea caz, spun specialiștii, „indivizii care primesc feed-back negativ pe o dimensiune relevantă își exprimă într-o mult mai redusă măsură dorința de a avea o relație cu persoana care le este superioară”. Trăind o asemenea stare, ei fac tot posibilul pentru a reduce contactul cu rivalii săi sau – ceea ce e la fel de important – ajung la decizia că aceștia din urmă nu le sunt similari, adică nu sunt pe potriva felului lor de a fi.

În cel de-al treilea caz, asistăm la contestarea meritelor rivalilor care au ajuns să înregistreze succes. Din acest punct de vedere, potrivit lui M. Silver și J. Sabini [1978], invidiei îi revine, incontestabil, o evidentă funcție de auto-protecție: încercăm să oprim scăderea stimei de sine, denigrându-l la maximum pe adversar.

În cel de-al patrulea caz, observăm cum indivizii căzuți sub dominația invidiei caută să-și întărească stima de sine prin a-și demonstra că succesul celui cu care se compară „se datorează unui avantaj pe care acesta și l-a creat în mod necinstit”, nu „calităților cu care este înzestrat”. Acum, relevă Șt. Boncu, respectiva categorie de indivizi „pot sabota chiar performanța celui alt, în măsura în care aceasta le stă în putință”, refuzând, de exemplu, să ajute un prieten să rezolve o problemă atunci când „domeniul performanței este relevant pentru auto-definirea lor”.

În ultimul, cel de-al cincilea, caz, starea de invidie se soldează cu apariția unor reacții despre care se poate spune că exprimă constrângeri fizice sau psihice, exercitate asupra indivizilor performanți în scopul minimizării sau chiar anihilării importanței acestora. Recurgând la un asemenea tip de reacții comportamentale, cei care „îngălbenesc când îi văd pe alții fericiți” demonstrează că „percep eșecul de a dobândi anumite posesiuni sau attribute drept rezultat al unor forțe discriminatoare sau arbitrare”. Aceste reacții comportamentale, afirmă specialiștii, „cresc când indivizii invidioși nu posedă ceva dezirabil, în timp ce alții percepuți ca similari posedă acest lucru”. Mai mult, aceleași reacții „par mai probabile pe măsură ce posesiunile sau calitățile dezirabile sunt dobândite, și nu înnăscute”.

Ce-ar trebui de întreprins pentru a reduce invidia la nivel personal? În opinia mai multor investigatori ai fenomenului – îi avem în vedere, mai întâi de toate, pe C. R. Harris și P. Salovey [2008], T.V. Beskova [2010] sau E.P. Ilin [2014], M. Curelaru [2015] sau V. Kast [2016] – se

poate vorbi, în acest sens, despre existența a cel puțin trei soluții. O *primă soluție* ar fi „renunțarea pe cât posibil la compararea rezultatelor proprii cu ale altora, menținând totuși dorința de îmbunătățire a situației proprii” (or, precum am demonstrat anterior, făcând trimitere la rezultatele unor investigații cu caracter empiric, frecvența ridicată a comparării sociale corelează cu un nivel mai ridicat al stării de invidie). O *a doua soluție*, potrivit aceluiași investigatori, ar presupune „deplasarea atenției dinspre persoana favorizată spre avantajul deținut al acesteia (or, o asemenea schimbare de accent „ar stimula mai degrabă concentrarea eforturilor asupra dobândirii plusului necesar, și mai puțin alunecarea în dorința de a dobândi atributul sau lucrul pe care le posedă un altul”). Cea de-a *treia soluție* s-ar cuprinde „valorizarea propriei persoane pe o altă dimensiune decât cea care poate stârni sau a stârnit deja starea de invidie” (or, în felul acesta, fiecare dintre noi poate descoperi, la un moment dat, că se află în posesia unor căi de afirmare pe care nu le-a intuit la timpul potrivit sau cărora nu le-a acordat atenția cuvenită*).

Să existe soluții și pentru diminuarea invidiei în condițiile mediului organizațional? Răspunsul specialiștilor este, din nou, afirmativ. În intenția de a stabili „ce ar trebui să facă managerii pentru a gestiona situațiile din viața unei firme care pot trezi invidie”, K. Dogan și R. P. Vecchio [2001], spre exemplu, ajung să constate că efectele negative pe care starea de invidie le exercită asupra nivelului de performanță organizațională pot fi reduse prin „asumarea unui rol mai activ al liderilor”. Oferind detaliile de rigoare, autorii citați arată că, în primul rând, „în procesul de recrutare a personalului este imperios necesar să se acorde o mai mare importanță evaluării maturității emoționale a candidaților”. Apoi, spun ei, „ar fi indicat să se practice cât mai mult munca în echipă, managementul participativ, desemnarea unor obiective colective”, fără însă a renunța la „responsabilitatea individuală și la asumarea mai largă atât a rezultatelor pozitive, cât și a eșecurilor”. În al treilea rând, „pentru a reduce concurența directă la o valoare funcțională și pentru a încuraja relațiile pozitive în rândul angajaților”, trebuie să se recurgă la „rotația angajaților sau la trecerea lor periodică prin diverse locuri de muncă în cadrul aceluiași mediu organizațional” (or, „staționarea temporară într-o poziție organizațională nu permite dezvoltarea unui sentiment de proprietate asupra resurselor și a proceselor gestionate și va scădea, în mod firesc, riscul de a considera colegii de serviciu ca potențiali rivali sau surse ale unor eventuale amenințări personale”). În plus, atenționează K. Dogan și R. P. Vecchio, ar fi rezonabil

* După C. R. Harris și P. Salovey [2008], „valorizarea propriei persoane pe o altă dimensiune decât cea care poate stârni sau a stârnit deja starea de invidie” ar trebui să prevadă credința în Dumnezeu. Această credință, spun ei, poate constitui o modalitate eficientă de *coping* pentru tendința de „a-l privi pe altul cu răutate și dușmănie”. Într-un asemenea context, „se poate accepta situația defavorabilă actuală ca fiind un dat al hotărârii divine, existând credința că în viața viitoare va exista o restabilire a dreptății sau, cel puțin, lucrurile vor sta altfel decât acum”.

ca, în paralel cu strategiile prezentate mai sus, să fie utilizate încă două tipuri de intervenție – „desfășurarea unui program de mentorat” și „încurajarea unei comunicări deschise cu privire la prevenirea invidiei în condițiile procesului de muncă”.**

Din momentul în care, pe dimensiunea vieții private sau a celei cu ieșire spre mediul organizațional, se pune o oarecare stăpânire pe sentimentul de invidie, viața fiecăruia dintre indivizii care de curând se caracterizau prin incapacitatea de a se bucura pentru reușitele altuia începe să se schimbe considerabil, cunoscând o nouă măsură și un nou început. Odată ieșiți de sub influența nelimitată a sindromului „capra vecinului”, aceștia vor conștientiza că li s-a deschis „calea sănătoasă spre niște relații constructive, spre solidaritate, spre „a fi” în loc de „a avea””.

Referințe bibliografice:

- *Alicke M. D., Zell E.* Social comparison and envy // *R. H. Smith* (ed.). *Envy: Theory and research*. – New York: *Oxford University Press*, 2008. – P. 73-93.
- *Ben-Ze'ev A.* Envy and Jealousy // *Canadian Journal of Philosophy*. – 1990. – No. 20(4). – P. 487-516.
- *Boncu Șt.* Emoții complexe: invidia și gelozia // *Șt. Boncu*. Psihologie socială. Curs universitar (format pdf) // www.psih.uaic.ro/~sboncu/romana/curs_psihologie_sociala/curs_index.html
- *Braud Ph.* Invidie // *Ph. Braud*. Mic tratat de emoții, sentimente și pasiuni politice / Traducere de *M. Jeanrenaud*. – Iași: Editura *Polirom*, 2008. – P. 148-152.
- Citate celebre, aforisme, cugetări și maxime despre invidie // www.intelepciune.ro/despre/invidia/citate
- Citate celebre despre invidie // www.cuvintecelbre.ro/subiecte/invidie
- *Clanton G.* Jealousy and Envy // *J. E. Stets, J. H. Turner* (eds.). *Handbook of the Sociology of Emotions*. – New York: *Springer*, 2007. – P. 410-442.
- *Cohen-Charash Y.* Episodic envy // *Journal of Applied Social Psychology*. – 2009. – No. 39. – P. 2128-2173.
- Coloana infinită. Din gândirea română modernă / Ediție îngrijită, prefațată, indici și note de *A. Stănciulescu-Bîrda*. – Colecția *Cogito*. – București: Editura *Albatros*, 1987.
- *Curelaru M.* Invidia // *Șt. Boncu, D. Nastas* (coord.). *Emoțiile complexe*. – Iași: Editura *Polirom*, 2015. – P. 173-185.
- *D'Arms J.* Envy // *Stanford Encyclopedia of Philosophy* // <http://plato.stanford.edu/entries/envy/>
- *Denis M.* Invidie // *Marele dicționar al psihologiei* / Traducere *A. Ardeleanu, S. Dorneanu, N. Baltă, A. Borș* ș.a. – București: Editura *Trei*, 2006. – P. 622.
- Din proverbele și zicătorile popoarelor lumii // <https://www.zicatori.com>
- *Dogan K, Vecchio R. P.* Managing Envy and Jealousy in the Workplace // *Compensation Benefits Review*. – 2001. – No. 33 (2). – P. 57-64.

** Pentru mai multe informații cu referire la esența și importanța concepției emise de către *K. Dogan* și *R. P. Vecchio*, vezi: *Vidaillet B.* Workplace envy. – New York: *Palgrave Macmillan*, 2008; *Curelaru M.* Invidia // *Șt. Boncu, D. Nastas* (coord.). *Emoțiile complexe*. – Iași: Editura *Polirom*, 2015. – p. 182; *Thompson G.* Antecedents and Consequences of Envy // *The Journal of Social Psychology*. – 2016. – Volume 156. – P. 139-153; *Sterling C., Van de Ven N., Smith R. H.* The two faces of envy: Studying benign and malicious envy in the workplace // *R. H. Smith, U. Merlone, M. K. Duffy* (eds.). *Envy at work and in organizations*. – New York: *Oxford University Press*, 2016. – P. 57-84 sau/și *Liu D., Li W., Chen W.* Antecedents of malicious and benign envy and mechanisms for their influences // *Advances in Psychological Science*. – 2017. – No.25(2). – P. 342-357.

- Duffy M. K., Shaw J. D. The Salieri syndrome: Consequences on envy in groups // *Small Group Research*. – 2000. – No. 31. – P. 3-23.
- Foster G. M. The anatomy of envy. A study in Symbolic Behavior // *Current Anthropology*. – 1972. – No.13 (2). – P. 165-202.
- Gold B. T. Enviousness and its relationship to maladjustment and psychopathology // *Personality and Individual Differences*. – 1996. – No. 21. – P. 311-321.
- Harris C. R., Salovey P. Reflections on Envy // R. H. Smith (ed.). *Envy: Theory and Research*. – Oxford: *Oxford University Press*, 2008. – P. 335-356.
- Invidie // <https://www.wikiquote.org/wiki/invidie>
- Jouvenit R. Invidie // R. Doron, F. Parot (coord.). *Dicționar de psihologie / Traducere din franceză de N. Cernăuțeanu, G. Dan-Spînoiu, O. Dan, S. Drăgoi ș.a.* – București: Editura *Humanitas*, 1999. – p. 425.
- Kast V. Depășirea de sine. Invidia și gelozia ca șanse pentru dezvoltarea personală / Traducere din germană de R.-G. Pârvu. – București: Editura *Trei*, 2016.
- Klein M. *Envie et Gratitude* – Paris: *Gallimard*, 1968.
- Lange J., Crusius J. Dispositional envy revisited: Unraveling the motivational dynamics of benign and malicious envy // *Personality and Social Psychology Bulletin*. – 2015. – No. 41 (2). – p. 284-294.
- Laznik-Penot M. C. *Vers la parole*. – Paris: *Denoël*, 1995. – P. 267-273.
- Maxime și cugetări despre invidie // <https://www.loribalogh.ro/2012/12/maxime-si-cugetari-despre-invidie>
- Miceli M., Castelfranchi C. The Envious mind // *Cognition and Emotion*. – 2007. – No. 21. – P. 449-479.
- Parrott W. G. The emotional experiences of envy and jealousy // P. Salovey (ed.). *The Psychology of jealousy and envy*. – New York: *Guilford*, 1991. – P. 3-30.
- Pleban R., Tesser A. The effects of relevance and quality of another's performance on interpersonal closeness // *Social Psychology Quarterly*. – 1981. – No. 44. – P. 278-285.
- Proverbe despre înțelepciune // <https://www.proverb.ro/category/categorii/proverbe-despre-intelepciune>
- Proverbe și zicători românești celebre despre invidie // <https://www.intelepciune.ro/proverbe-zicatori-romanesti-celebre-217-despre-invidie.html>
- Rawls J. *A theory of justice*. – Harvard: *Harvard University Press*, 1971.
- Salovey P., Rodin J. Coping with envy and jealousy // *Journal of Social and Clinical Psychology*. – 1988. – No 7. – P. 15-33.
- Salovey P., Rodin J. Provoking jealousy and envy: Domain relevance and self-esteem threat // *Journal of Social and Clinical Psychology*. – 1991. – No 10. – P. 395-413.
- Salovey P., Rodin J. Some Antecedents and Consequences of Social Comparison Jealousy // *Journal of Personality and Social Psychology*. – 1984. – No. 47. – P. 780-792.
- Schaubroeck J., Lam S. K. Comparing lots before and after: Promotion rejectees' invidious reactions to promotees // *Organizational Behavior and Human Decision Processes*. – 2004. – No. 94. – P. 33-47.
- Schoeck H. *Envy: A theory of social behavior*. - New York: *Harcourt, Brace and World*, 1969.
- Silver M., Sabini J. The Perception of envy // *Social Psychology Quarterly*. – 1978. – No. 41. – P. 105-117.
- Smith R. H., Kim S. H. Comprehending envy // *Psychological Bulletin*. – 2007. – No. 133. – P. 46-64.
- Smith R. H., Parrott W. G., Diener E., Hoyle R. H., Kim S. H. Dispositional envy // *Personality and Social Psychology Bulletin*. – 1999. – No. 25. – P. 1007-1020.
- Smith R. H., Powell C. A. J., Combs D. J. Y., Schurtz D. R. Exploring the *When* and *Why* of Schadenfreude // *Social and Personality Psychology Compass*. – 2009. – No. 3(4). – P. 530-546.

- *Strongman K.T.* The Psychology of emotion: From everyday life to theory. – Chichester: Wiley, 2003.
- *Tangney J., Salovey P.* Problematic social emotions: Shame, guilt, jealousy and envy // *R. M. Kowalski, M. R. Leary* (eds.). The Social psychology of emotional and behavioral problems: Interfaces of social and clinical psychology. – Washington, DC: *American Psychological Association*, 1999. – P. 167-195.
- *Taylor G.* Envy and jealousy: Emotions and vices // *Midwest Studies in Philosophy*. – 1988. – No. 13. – P. 233-249.
- *Tesser A.* Self-esteem maintenance in family dynamics // *Journal of Personality and Social Psychology*. – 1980. – No. 39. – P. 77-91.
- *Tesser A., Campbell J.* Self-definition and self-evaluation maintenance // *J. Suls, A. Greenwald* (eds.). Social psychological perspectives on the self. – Vol. 1. – Hillsdale, NJ: *Lawrence Erlbaum Associates*, 1983. – P. 1-31.
- *Toner J. B., Freeland C. A. B.* Ce să faci... când nu e corect: Ghid pentru copiii care vor să facă față invidiei și geloziei. – București: Editura *Trei*, 2015.
- *Vidaillet B.* Workplace Envy. – New York: *Palgrave Macmillan*, 2008.

*

*

*

- *Александрова Р. И.* Зависть и моральная символика // *Вестник МГУ. – Серия 7: Философия*. – 2002. - № 1. – С. 66-81.
- *Бескова Т. В.* Социальная психология зависти. – Саратов: ИЦ *Наука*, 2010.
- *Ильин Е. П.* Психология зависти, враждебности, тщеславия. – Серия *Мастера психологии*. – СПб.: Издательство *Питер*, 2014.
- *Муздыбаев К.* Завистливость личности // *Психологический журнал*. – 2002. – Том 23. - № 6. – С. 39-48.
- *Муздыбаев К.* Психология зависти // *Психологический журнал*. – 1997. – Том 18. - № 6. – С. 7-20.
- *Розенова М. И.* Феноменология зависти // *Психология и психотехника*. – 2013. – №10(61). – С. 961-972.
- *Согомонов А. Ю.* Социально-нравственная природа зависти // *Философские науки*. – 2002. - №8. – С. 38-39.
- *Соколова Е. Е., Аккуратов Е. П.* Зависть конструирующая как власть // *Вестник МГУ. – Серия 14: Психология*. – 1991. – Том 1. – С. 3-15.
- *Шёк Г.* Зависть: теория социального поведения / Под ред. *Ю. Кузнецова*. – Москва: *ИРИСЭН*, 2010.
- *Юрчук В. В.* Зависть // *В. В. Юрчук. Современный словарь по психологии*. – Минск: Издательство *Современное слово*, 1998. – С. 165.